

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA MOLIYALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH ASOSIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH

Razikova Nozima Erkin qizi

Òzagrosug'urta «AJ» Toshkent shaxar, 'Yangi hayot tumani' 1 toifali mutaxassis

Email: Razikovanozima@gmail.com

Annotatsiya. *Maqola O'zbekiston sharoitida tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishni takomillashtirish orqali aholi bandligini oshirish imkoniyatlarini tahlil qiladi. 2020–2025 yillar oralig'idagi rasmiy statistika va moliyaviy himoya mexanizmlariga oid manbalar asosida kichik va mikro biznesning hajmi, bandlikdagi roli hamda bank kreditlari dinamikasi ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalari kredit qamrovi va moliyaviy instrumentlar (kafillik, subsidiyalar, mikro kreditlar)ni kengaytirish bandlikni oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Tavsiyalar — moliyaviy inklyuzivlikni oshirish, kafillik mexanizmlarini kuchaytirish va raqamli moliya yechimlarini joriy etishdan iborat.*

Kalit so'zlar: *tadbirkorlik, moliyalashtirish, bandlik, kichik biznes, kredit, subsidiya, O'zbekiston.*

Kirish. Aholi bandligi — milliy iqtisodiy siyosatning asosiy maqsadlaridan biri bo'lib, ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy faollikni oshirish orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Kichik va mikro tadbirkorliklar (KMT) ko'plab mamlakatlarda bandlikning asosiy manbalaridan biri hisoblanadi; O'zbekistonda ham soha aholi bandligida muhim ulushga ega. Rasmiy statistika bo'yicha, 2023 yilda O'zbekistonda yangi tashkil etilgan kichik korxonalar ko'pchilikni savdo sohasida tashkil etdi — masalan, 2023 yil uchun savdo sohasida 33 470 ta yangi kichik korxona va mikrofirmalar tashkil topgan. Bu ko'rsatkichlar kichik biznes dinamikasining yuqori ekanini tasdiqlaydi.

So‘nggi yillarda davlat tomonidan tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar — imtiyozli kreditlar, subsidiya dasturlari, kafillik mexanizmlari va mikromoliyalashtirish loyihalari — joriy etilmoqda. Shu bilan birga bank kreditlari va boshqa moliyaviy instrumentlar bo‘yicha o‘shish kuzatilmoqda: 2022 yilda tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi sezilarli o‘shish ko‘rsatgan (masalan, bir ilmiy tahlilda 2022 yilda ajratilgan kreditlar hajmi 110,2 trln so‘mga tengligi qayd etilgan). Bu jarayonlar bandlikka ta’sirini tizimli o‘rganishni talab qiladi.

Maqola maqsadi — 2020–2025 yillardagi rasmiy va xalqaro manbalar asosida O‘zbekiston sharoitida moliyaviy ta’minotni barqarorlashtirish orqali kichik biznes subyektlari faoliyatini rivojlantirish va buning natijasida aholi bandligini oshirish mexanizmlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Metodologiya. Tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llandi: hujjatli tahlil (davlat va xalqaro hisoboti), statistik ko‘rsatkichlarni umumlashtirish, komparativ tahlil (milliy va xalqaro tajriba), hamda siyosat tavsiyalarini ishlab chiqish. Axborot manbalari sifatida quyidagilar ishlatildi: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligining kichik biznes haqidagi press-relizlari va jildlari (2020–2024), Markaziy bankning yillik hisobotlari va statistik byulletenlari, Asian Development Bank (ADB) va World Bank hisobotlari hamda respublika ichidagi tahliliy maqolalar. Manbalar bilan yoritilgan raqamlar 2020 yildan boshlab hozirgi kungacha o‘rganildi va maqolada tasvirlandi.

Tadqiqot kvantitativ natijalarni (masalan, kichik biznes subyektlari soni, ularning bandlikdagi ulushi, kichik biznesga ajratilgan bank kreditlari hajmi) va

sifatli muammolarni (moliyaviy kirish to'siqlari, kafillikning yetishmasligi, hududiy tafovutlar) birlashtirib tahlil qildi.

Natijalar.

1) Kichik va mikro biznesning o'sishi va bandlikdagi roli. Rasmiy Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yil yakunlariga ko'ra O'zbekiston bo'yicha faoliyat yuritayotgan kichik korxonalar va mikrofirmalar soni sezilarli darajada o'sdi; 2023 yil davomida yangi tashkil etilgan kichik korxonalarning eng katta toifasi — savdo sektori bo'lib, unda 33 470 yangi kichik korxona va mikrofirma tashkil etildi. Bu tendensiya kichik biznesning iqtisodiy faolligini namoyon etadi va ish bilan ta'minlash salohiyatiga dalolat beradi.

Statistik ma'lumotlar (2023–2024) bo'yicha kichik biznesning yalpi qo'shilgan qiymatga ulushi va bandlikdagi roli sezilarli bo'lib qoldi. Masalan, 2023 yil uchun kichik biznes tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulot hajmining o'sishi va sektoral o'zgarishlar hisobotlarda aks etgan. (Statistika agentligi va sektor bo'yicha kvartal hisobotlar).

2) Bank kreditlari va moliyalashtirish dinamikasi (2020–2024/2025). Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda iqtisodiyotning turli tarmoqlariga ajratilgan kreditlar miqdori o'sdi — sanoat, qishloq xo'jaligi, transport va savdo sohalarida kreditlar portfeli kengaydi. Statistik byulletenlar va yillik hisobotlarda kreditlar hajmi haqida soxaviy bo'limlar bilan batafsil ma'lumot berilgan; misol uchun, 2022 yilda kichik biznesga ajratilgan kreditlarning umumiy portfeldagi ulushi va hajmi sezilarli o'sish ko'rsatgan (ilmiy va analitik manbalar 2022 yil uchun 110,2 trln so'm atrofida qiymatlarni keltiradi).

Rasmiy hujjatlarga ko‘ra, 2023–2024 yillarda davlat va moliya institutlari tomonidan kichik biznesga qo‘shimcha moliyaviy resurslar yo‘naltirildi, jumladan imtiyozli kredit liniyalari va davlat kafolatli dasturlar (masalan, 2023 yil oktabr qarori asosida Biznesni rivojlantirish banki orqali 150 mln AQSh dollari miqdorida kredit liniyasi ochilishi kabi chora-tadbirlar). Bunday dasturlar banklar va tadbirkorlar o‘rtasidagi moliyaviy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

3) *Hududiy tafovutlar va ish o‘rinlari yaratilishi.* Hududlar bo‘yicha tahlil kichik biznesning moliyalashtirilishdagi notekisligini ko‘rsatadi: sanoat va xizmatlar sohalari rivojlangan hududlarda moliyaviy resurslarga kirish yuqori bo‘lib, bandlik darajasi ham nisbatan yuqori (ba’zi hududlarda kichik biznesda band aholi ulushi 75–80% atrofida ko‘rsatilgan), chekka hududlarda esa bu ko‘rsatkich 60–65% atrofida. Ushbu tafovut mahalliy siyosatni hududiy yondashuv bilan muvofiqlashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

4) *Davlat dasturlari va xalqaro yordam.* ADB va World Bank kabi tashkilotlar O‘zbekistondagi moliyaviy inkluzivlikni oshirish va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha texnik yordam ko‘rsatmoqda. ADBning Asia SME Monitor ma’lumotlari va World Bankning moliya sektori bo‘yicha hisobotlari mamlakatdagi mavjud imkoniyatlar va kamchiliklarni aniqlashga yordam beradi hamda tavsiyalar beradi.

Tahlil. Olingan natijalar xalqaro adabiyot va amaliyot bilan mos keladi: kichik biznesga kirish imkoniyatlarini kengaytirish (kredit, kafillik, subsidiya) bandlikni oshirishga xizmat qiladi. O‘zbekistonda 2020–2024 yillarda ko‘rilgan chora-tadbirlar — imtiyozli kreditlar, mikromoliyalashtirish dasturlari, davlat

kafolati va ADB/World Bank bilan hamkorlik — ushbu jarayonni qo‘llab-quvvatladi. Ammo bir qator muhim muammolar saqlanib qolmoqda:

Moliya qamrovining yetishmasligi va qimmatligi. Banklarning amaldagi kredit stavkalari va garov talablari kichik tadbirkorlar uchun to‘sqinlik bo‘lib qoladi; banqlarning mikrokredit shartlari xususiy banklar va davlat banklari orasida farq qiladi. Bunda davlatning kafillik va subsidiyalash mexanizmlari muhim rol o‘ynaydi.

Hududiy notenglik. Moliyaviy resurslarga kirish va biznes muhitining farqliligi hududlarda ish o‘rinlari yaratishdagi tafovutlarni kuchaytiradi. Sanoat markazlari va yirik shaharlar kichik biznesni jalb qilishda afzalliklarga ega.

Monitoring va samaradorlik bahosi. Subsidiyalar va imtiyozli kreditlar natijasida yaratilgan ish o‘rinlarining barqarorligi va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash uchun mustahkam monitoring mexanizmi zarur. Davlat dasturlarining samaradorligini baholashda va moliyaviy yordamni maqsadli qilishda ochiqlik talab etiladi.

Raqamli moliyalashtirish va fintech imkoniyatlari. Raqamli bank xizmatlari va fintech yechimlari moliyaviy inklyuzivlikni oshirish imkonini beradi — bu ayniqsa chek hududlarda kichik tadbirkorlarni bank xizmatlariga jalb qilishda muhim. ADB va boshqa tashkilotlar bunday raqamli yechimlarni qo‘llashni tavsiya qilmoqda.

Xulosa va tavsiyalar. Tahlillarga ko‘ra, moliyaviy ta‘minotni barqarorlashtirish orqali kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash aholi bandligini oshirishning samarali yo‘li hisoblanadi. 2020–2024 yillar mobaynida O‘zbekistonda kichik biznes soni va unga ajratilgan kreditlar o‘sishi kuzatildi; bu

esa yangi ish o‘rinlari yaratish va iqtisodiy faollikni oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Ammo moliyalashtirish qamrovi, banklar siyosati, hududiy tafovutlar va monitoring tizimlari bo‘yicha muhim takomillashtirishlar zarur.

1. Kafillik mexanizmlarini kengaytirish. Davlat kafolatli kafillik jamg‘armalarini kengaytirish orqali banklar kichik biznesga kredit berishga ko‘proq qiziqish ko‘rsatadi. Bunday mexanizmlar kredit qabul qilish to‘sqinliklarini kamaytiradi.

2. Imtiyozli kreditlar va subsidiya tizimini maqsadli qilish. Subsidiyalarni yangi ish o‘rinlari yaratilishiga bog‘lash va samaradorlik monitoringini joriy etish — resurslarning natijadorligini oshiradi.

3. Raqamli moliyalashtirishni rag‘batlantirish. Mobil banking, P2P platformalar va mikrofinans institutlarini rivojlantirish orqali chekka hududlarda moliyaviy inklyuzivlikni oshirish. ADB va World Bank texnik yordamlarini jalb qilish tavsiya etiladi.

4. Hududiy qaratilgan siyosat. Har bir hududning potentsialiga mos dasturlar ishlab chiqish: sanoat markazlarida ishlab chiqarishni kengaytirish, chekka hududlarda esa xizmatlar va kichikqishloq xo‘jaligi tadbirkorligini rivojlantirish.

5. Monitoring va indikatorlar tizimi. Ajratilgan mablag‘lar ta’sirini o‘lchash uchun yillik indikatorlar (yaratilgan ish o‘rinlari soni, kreditlarning qayta to‘lov darajasi, biznesning barqarorligi) joriy etilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. “Small business in the Republic of Uzbekistan in January–December 2023” — Statistics Agency under the President of the Republic of Uzbekistan.
2. “Indicators of small businesses in the Republic of Uzbekistan” (pdf) — Stat.uz (press-reliz, 2024).
3. Central Bank of the Republic of Uzbekistan — Annual Report 2023/2024; Statistical bulletins (2020–2025).
4. Asian Development Bank — Asia SME Monitor (Uzbekistan), 2023–2024.
5. World Bank — Uzbekistan country data and Financial Sector Reform Project (2020–2023).
6. Ilmiy va analitik maqolalar: “Bank kreditining kichik biznes subyektlarini ...” (innoist.uz) — tahliliy ma’lumotlar va kreditlar hajmi (2022).
7. Raqamli iqtisodiyot va AI strategiyalari bo’yicha UNDP va mahalliy tadqiqotlar (raqamli moliya inklyuzivligi).